

УДК 32.019. 51-057.87

ВПЛИВ ПОЛІТИЧНИХ МІФІВ НА СВІДОМІСТЬ МОЛОДІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Світлана Матвієнків, Валерій Штерн

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
факультет історії, політології та міжнародних відносин, кафедра політології
вул. Шевченка, 57, 76018, м. Івано-Франківськ, Україна,
e-mail: smatvienkiv@gmail.com*

Розкрито суть політичного міфу та його вплив на формування свідомості молодого покоління сучасної України. Наведено приклади політичних міфів, які поширені в українському суспільстві, висвітлено їхнє значення в політичному житті. Доведено, що політичний міф – один із методів маніпулювання масовою свідомістю. З'ясовано роль у цьому процесі ЗМІ, котрі є визначальними чинниками у поширенні політичних міфів.

Ключові слова: політичний міф, політичне маніпулювання, політична соціалізація, молодь.

На сучасному етапі розвитку Української держави суспільству необхідно визначитися з власними цінностями та політичними пріоритетами. Вони є необхідними умовами для формування громадянського суспільства в Україні, виходу з економічної та політичної кризи і будівництва сильної соборної, незалежної держави. Це довготривалий процес, де важливим елементом є самовизначення українця. Сформувати себе як цілісну особистість із високим рівнем політичної культури дуже складно, зокрема для молодого покоління. У період тотальної інформованості, перенасичення фактами, суцільним політичним маніпулюванням у ЗМІ, молоді важко зорієнтуватися. Оскільки в юнаків і дівчат ще не достатньо сформоване критичне мислення, відсутнє бачення великої картини, існує фрагментарний, вибірковий перегляд новин, немає аналітичного підходу до конкретних ситуацій, то вони найчастіше стають жертвами політичного маніпулювання. У наш час використовується спрощення складної картини політичних процесів, що відбуваються у суспільстві, тобто заповнення міфологічними схемами, котрі ґрунтуються на архетипових конструкціях колективного несвідомого. Тому особливо актуальна проблематика політичного міфу є сьогодні. Основне навантаження щодо міфологізації дійсності покладено на ЗМІ, саме вони диктують еталони поведінки, стандарти життя та формують нові міфи.

Мета нашої статті – розкрити сутність політичного міфу як одного з найяскравіших способів політичного маніпулювання масовою свідомістю громадян, акцентуючи на актуальності питання у напружений час виборчої кампанії в Президенти України, оскільки, найбільше застосування політичних маніпуляцій та нав'язування чужої думки відбувається саме у період передвиборчої агітації. Тому молодому поколінню необхідно детально вивчати механізми політичного маніпулювання,

відшукувати дієві методи протистояння такому впливу, аби підвищити рівень політичної культури, сформувати власне бачення політичної картини української дійсності й зробити власний вибір у непростий для країни період.

Аналізуючи тематику політичного міфу, варто виокремимо головні школи дослідників міфології: антропологічну (Е. Дюркгайм, Л. Леві-Брюль, Е. Ленг, Б. Малиновський, Е. Тайлор), символічну (Е. Кассіер, О. Фрейденберг); структуралістську (М. Еліаде, К. Леві-Стросс); пост-структуралістську (Р. Барт, М. Фуко); психоаналітичну (З. Фройд, К. Юнг); лінгвістичну (М. Мюлер). Серед вітчизняних науковців, котрі вивчали окремі аспекти міфотворчості, вирізнямо Ю. Шайгородського, О. Донченко, Ю. Романенко, О. Яцунську, С. Кара-Мурзу, Т. Рассадіну, С. Лебедева, О. Макарову, Д. Усова, О. Заздравнову та ін. Проблемами політичного міфу, міфологізації сучасної політичної свідомості займались українські науковці О. Бабкіна, І. Кравченко, Ю. Левенець, Я. Любимий, О. Мішучков, Т. Ніколаєва, А. Орлов, Ю. Осаченко, Г. Почепцов, О. Рафальський.

Молодь є предметом вивчення у працях Е. Еріксона, В. Крауса, Х. Ортеги-і-Гасета, а також сучасних учених Г. Абрамової, Т. Алексеєнко, Є. Бреевої, М. Ейзенштадта, С. Іконнікова, І. Кона, В. Ларміна, С. Левікова, В. Лісовського, Л. Мардахасва, К. Мангейма, М. Міда, В. Ольшанського, Д. Петрова, О. Семашко, З. Сікевича, Е. Суїменка, О. Толстих, Т. Щепанської, О. Якуби, С. Шебанової, Є. Научитель, С. Гапонової, А. Мочурада.

У багатьох дослідженнях акцентується на значенні юнацького періоду соціалізації у вигляді етапу політичного самовизначення, що відбувається не як пасивне сприйняття сімейних цінностей, а як самостійний вибір позиції. Це означає політичну зрілість, яка пов'язана із формуванням свідомості громадянина. Наслідком політичної соціалізації стає зрілий громадянин, стрижнем особистості котрого стають базові переконання і принципи, вироблені в процесі первинної політичної соціалізації. Ці переконання допомагають зберігати особистісну стійкість, завдяки чому особистість може сама просіювати зовнішні впливи, робити вибір. На відміну від дитини, доросла людина здатна відзвітувати за свою поведінку, зокрема і в сфері політики, керуватись власними уявленнями про те, що входить в її обов'язки та права як людини й громадянина.

Становлення кожного молодого покоління відбувається за певних обставин: особливостей народження і життя, соціокультурного середовища, умов освіти та дозвілля, шляхів соціалізації, ціннісної системи та ін. Процес формування особистості нерозривно пов'язаний зі соціальними умовами, в котрих вона розвивається. Дитина опановує суспільний досвід, перетворює соціальні цінності і орієнтації на власні, вибірково вводить до своєї системи поведінки норми та установки, прийнятні для певного типу суспільства чи соціальної групи.

Вступ у життя молодого покоління сучасної України відбувається в умовах трансформаційних змін. Вони, з одного боку, характеризуються демократизацією суспільно-політичного життя, суттєвим інформаційним та глобалізаційним поступом, з

іншого – сукупністю політичних, соціально-економічних та гуманітарних криз і суперечностей.

Починаючи із листопада 2013 року, Україна зіштовхнулася зі страшною реальністю: щоденне порушення прав людини, жорстокість і нелюдськість системи, катастрофа державної влади, зрощення органів правопорядку і злочинних угруповань, воєнна інтервенція Росії в Криму і, як наслідок – смерті невинних людей, у тому числі молоді. Ці події значно вплинули на формування молодого особистості, її політичної культури та політичної соціалізації.

Сучасне суспільно-політичне життя наповнене різноманітними політичними міфами, що в процесі політичної соціалізації відіграють одну із провідних ролей під час формування особистості та набуття нею певних соціальних уставок. У «Політологічному енциклопедичному словнику» дається таке визначення поняттю «політичний міф»: «Це стійке духовне утворення із штучно створеною уявою про реальні соціально-політичні феномени і дії, навмисно або ненавмисно прикрашені різними умоглядними висновками, вигадками, фантазією... містить у собі перекручений і містифікований образ конкретної політичної й економічної ситуації, характеризується наявністю ілюзій (нездійснених надій, мрій) і утопій (нереальних, не здійснених на практиці планів соціальних перетворень)» [6, с. 360].

Механізм міфотворення розкрив французький антрополог К. Леві-Стросс у структурній теорії міфу [2], сутність якої полягає у виявленні сукупності несвідомих логічних операцій та інструментів для вирішення світоглядних суперечностей. При чому так звана міфологічна логіка досягає цілей ненароком, обхідним способом. Самостійно міф виникає як потреба сьогодення, спроба і засіб пояснити ті обставини чи ситуації, котрі науково, раціонально пояснити неможливо, або як спрощена інтерпретація цих, не для всіх зрозумілих, пояснень. Коли міфотворення починається з ірраціонального імпульсу і розгортається в міфологічній свідомості, то міфотворчість – це цілеспрямована раціональна дія, продуктом якої є міф з обміркованим задумом, ірраціональність якого пов'язана з несвідомим сприйняттям і поширенням міфу. Міфотворчість становить процес цілеспрямованого впливу активного суб'єкта на будь-що або будь-кого. Тут ми маємо наперед уявну ідеальну ситуацію в свідомості суб'єкта міфотворчості, яку він намагається поєднати з реальною ситуацією, впливаючи на останню. Міфотворчість передбачає існування творчого суб'єкта, задіяного у цьому процесі; його діяльність є визначальною. Коли певний конкретний суб'єкт творить міф, то справедливим є висновок, що він і твориться з певною метою і має функціонувати з цієї ж причини [1].

Інша засаднича теорія у розумінні сутності політичного міфу символічна концепція, розроблена німецьким філософом Е. Кассіроном [5]. Символізм міфу ґрунтується на тому, що конкретні предмети, не втрачаючи конкретності, можуть перетворюватися на певні знаки для відображення інших предметів або явищ, тобто слугувати їх символічним аналогом. Міф з'являється як замкнута символічна система, об'єднана характером функціонування та способом моделювання навколишнього світу.

Зрештою, міф, як комунікативна система, постає у дослідженнях французького філософа-постструктураліста Р. Барта, який називає міф «метамовою», створенням

значеннєвих символічних систем. Загалом узагальнене бачення політичного міфу може бути втілено у такому визначенні: політичний міф – цілісне, спрощене, переважно ірраціональне відображення в індивідуальній і масовій свідомості політичної реальності та основних суспільних цінностей, своєрідний символічний засіб їхньої інтерпретації. Методологічно важливим є також урахування того, що політичний міф – це певна архетипна конструкція, яка визначає існування політичної системи, своєрідну роль у ній особистості чи політичної організації.

Кінець листопада 2013 рік ознаменувався мирними акціями протесту студентської молоді у багатьох містах України проти відмови влади від підписання Асоціації з Європейським Союзом. Саме ці події пришвидшили політичну соціалізацію молодого покоління, пробудили зацікавленість політичною сферою життя суспільства. Почали зникати пасивність, соціально-політична апатія, політичний інфантилізм. Студенти вийшли на площі міст, аби засвідчити свою громадянську позицію, виступили проти авторитаризму, корупції, бідності й соціальної нерівності. Молодь прагнула до європейських демократичних цінностей – йдеться про верховенство права, справедливий суд, рівність перед правосуддям, знищення корупції, передусім акцент ставився на свободах і гідності кожного.

Однак після листопадових мітингів події розгорталися надто швидко, тому саме у вимірі тотальної інформованості, безперервного потоку новин опинилась сучасна молода людина, в якої ще не повністю сформоване критичне мислення і яка не здатна переосмислити всю подану їй інформацію. Саме в такий момент створюються найкращі умови для маніпулювання людською свідомістю.

Зазначимо, що політичний міф стає найдієвішим засобом у кризові періоди суспільного розвитку – війни, революції, реформи. За допомогою міфу суспільство може відновлювати зруйновану картину світу та заново опанувати нею. Як відомо, у періоди соціальних потрясінь, суспільних криз, невизначеності стан напруженого чекання провокує суспільну свідомість на міфотворчість. За такої ситуації міф, звертаючись до суспільного несвідомого, до архетипів, постає тим самим ілюзорним образом, що усуває в суспільній свідомості сприйняття суперечливості реальності, за реальність приймається міф, реальність віртуалізується [5].

Політичний міф певним способом містифікує політичну реальність, утворюючи своєрідний структурний елемент свідомості – міфологічну свідомість, яка дає змогу спростити складний світ політики завдяки цілісному і гармонійному світосприйняттю, ґрунтованому на вірі, а не на логічному знанні, пронизаному внутрішніми суперечностями.

Сучасна міфологія вирізняється соціальною спрямованістю, сучасне суспільно-політичне життя переповнене різними міфами, котрі розділяють українське суспільство на своїх і чужих, східних і західних, героїв та зрадників. На думку Ю. Шайгородського, мета сучасного політичного міфу – своєрідне обґрунтування життя соціуму, певна інтерпретація суспільних процесів [9].

Особливістю сучасних політичних міфів є, з одного боку, тенденція до створення нових міфів унаслідок певних суспільних змін, з іншого – міфи стають технологічною складовою управління (маніпулювання) суспільною свідомістю. Пануючи у сфері колективного несвідомого, міф суттєво впливає на масову свідомість. Більшість людей переважно мислить образами, сприймає лише крайнощі, тому архетипні конструкції міфу («ми – вони», «добро – зло», «свій – чужий», «герой – ворог») ефективно спрацьовують у сфері політичної міфотворчості.

Нинішні політичні міфи поширюються за допомогою ЗМІ (газет, радіо, телебачення, мережі Інтернет). І міф, і масова комунікація, сприяють формуванню феномена глобальної ідентичності, причетності до всього, що відбувається в Україні. Міфологічний час та інформаційні блоки засобів масової комунікації, подаючи «усі часи та простори відразу» (наприклад, у телевізійних випусках новин), поєднують у єдиному сплаві минуле, теперішнє і майбутнє. Крім того, самі ЗМІ становлять потужне джерело міфотворчості. Телебачення стало дуже вагомим засобом впливу на масову свідомість і громадську думку. Воно спрямоване на персоніфікацію політичного процесу, емоціоналізацію та ірраціоналізацію його сприйняття. Протидіяти маніпулюванню з використанням політичних міфів надто складно, адже вони функціонують у сфері підсвідомого.

ЗМІ відіграють важливу роль у нав'язуванні суспільству політичних міфів. У нашій Україні триває справжня інформаційна війна, яка поглиблює і розширює старі політичні міфи, добре збережені в пам'яті українського народу. Радянська міфологія настільки поширена у східних і південних регіонах країни, що її важко викоринити, передусім – міф про розподіл України на ворогуючий Схід та Захід. Усе це – результат планомірної тотальної брехні, яка розробляється ідеологами Кремля, транслюється телебаченням і поширюється на теренах східних областей, зокрема в Криму. Насаджується думка, що Майдан очолили українські фашисти; подається інформація про невизнання легітимності теперішньої української влади, оскільки, мовляв, Україною керують спонсоровані США та ЄС політики й нацисти. Вони хочуть примусити весь схід і південь розмовляти українською мовою, для того й відмінили мовний закон. Акцентується на розбіжностях у зовнішньо-політичному вимірі. Критикується ЄС та НАТО, висвітлюються плюси Митного союзу, в такий спосіб торкаючись міфу про «дружбу братніх народів». Введення російських військ на Кримську землю оправдовується ще одним міфом, що Крим – «ісконно русская земля».

Нагадаємо: Московська держава утвердилася лише в XVI–XVII столітті. І вона жодного відношення до Криму не мала, ще платила кримському хану данину. І тільки за мирним договором 1791 року, Туреччина визнала приєднання Криму до Росії. Ще один міф, що Севастополь – місто російської слави. Так, це місто слави, але військово-морської. Адже творила цю славу Російська імперія, зокрема, руками та життями українців. Ще один міф розповідає: як Хрущов Україні Крим подарував. Хоча Кримська область тягарем своїх складних проблем висіла на Росії. Водночас економіки України та Криму в повоєнні роки дедалі тісніше переплітались, утворюючи єдиний організм. Щоправда, це злиття в народногосподарський комплекс юридично не було оформлене.

Тож владні органи Російської Федерації висловилися за доцільність передання Кримської області до складу УРСР, «враховуючи спільність економіки, територіальну близькість і тісні господарські та культурні зв'язки між Кримською областю й Українською РСР» [8].

Росія веде інформаційну війну проти України всіма можливими методами й на усіх напрямках. Спеціально підготовані експерти виступають у міжнародних ЗМІ, де тиражують усі кремлівські тези стосовно нелегітимності й агресивності теперішньої влади України й доводять, що Росія лише намагається захистити Крим і весь народ України від ультраправих радикалів.

Безліч міфів функціонує в політичному житті сучасного українського суспільства. Їх характер і ступінь поширення залежать від українського менталітету, відповідних архетипів та конкретної політичної ситуації. Міфи, котрі пропонуються суспільству різними політичними силами, стосуються бачення подальшого розвитку держави, політичного устрою, виборчих процесів, інших важливих подій політичного життя, зовнішньої та внутрішньої політики України.

Тому можна дійти висновку, що сучасні міфи тільки поляризують суспільство, розмежовують його, сприяють розколу і поглиблюють суспільно-політичну кризу в Україні. Вони створені штучно, переважно на замовлення російського правління.

Список використаної літератури

1. *Зубрицька Л.Й.* Міф як феномен сучасної політики: автореф. дис. канд. політ. наук: 23.00.01; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка /Л.Й. Зубрицька. – К., 2005. – 18 с.
2. *Кара-Мурза С.Г.* Манипуляция сознанием / С.Г. Кара-Мурза. – М. : Алгоритм, 2004. – 528 с.
3. *Кассирер А.* Техника современных политических мифов / А. Кассирер // Філософія політики: хрестоматія: у 4 т. / авт.-упорядн. В. П. Андрущенко (кер) та ін. – К.: Знання України, 2003. – К.: Знання України, 2003. – Т. III. – С. 208–216.
4. *Леви-Строс К.* Структурная антропология / К. Леви-Строс; пер. с франц В.С. Иванова. – М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2001. – 512 с.
5. *Лисенко В.* Символи позбавляються шат, або Руйнування штучних політичних міфів [Електронний ресурс] / В. Лисенко, В. Вірний // Персонал. – 2006. – №46 (197). – Режим доступу: www.personal-plus.net/197/1449.htm
6. Політологічний енциклопедичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна. – К.: Генеза, 2004. – 360с.
7. *Почепцов Г. Г.* Коммуникативные технологии двадцатого века / Г. Г. Почепцов. – М. : Рефл-бук; К. : Ваклер, 2002. – 352 с.
8. *Чумак В.* Міфи сучасної України / В. Чумак. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/1697/163/59931/>

9. Шайгородський Ю. Міфологія як засіб моделювання політичної реальності / Ю. Шайгородський [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/1574/>

*Стаття надійшла до редколегії 28.05.2014
Прийнята до друку 20.06.2014*

THE IMPACT OF POLITICAL MYTHS ON CONSCIOUSNESS OF YOUTH IN MODERN UKRAINE

Svitlana Matviiyenko, Valery Shtern

*Precarpathian National University named after V. Stefaniuk
Department of History, Political Science and International Relations,
Department of Political Science
Shevchenko str., 57, 76018, Ivano-Frankivsk, Ukraine
e-mail: smatviiyenko@gmail.com*

The essence of political myth and its influence on formation of consciousness of young generation of modern Ukraine are exposed in this article. The examples of political myths which are spread in Ukrainian society are studied and their importance in political life is cleared up. It is proved that political myth is one of the methods of manipulation of mass consciousness. The role of mass media, which is the determinant factor in spread of political myths, in this process is made clear.

Key words: political myth, political manipulation, political socialization, young people.

ВЛИЯНИЕ ПОЛИТИЧЕСКИХ МИФОВ НА СОЗНАНИЕ МОЛОДЕЖИ В СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНЕ

Светлана Матвиенко, Валерий Штерн

*Прикарпатский национальный университет имени Василия Стефаника,
факультет истории, политологии и международных отношений, кафедра
политологии
ул. Шевченко, 57, 76018, Ивано-Франковск, Украина
e-mail: smatviiyenko@gmail.com*

В статье раскрыта сущность политического мифа и его влияние на формирование сознательности молодого поколения современной Украины. Рассмотрены примеры политических мифов, распространённые в украинском обществе и выяснено их значение в политической жизни. Доказано, что политический миф является одним из методов манипулирования массовым сознанием. Выяснено роль в этом процессе средств массовой информации, которые являются определяющим фактором в распространении политических мифов.

Ключевые слова: политический миф, политическое манипулирование, политическая социализация, молодежь.